

# Wstęp

Architektura XX wieku stanowi fascynujące świadectwo niezliczonych przemian społecznych, technologicznych i estetycznych. To pełne dynamiki stulecie wyznaczyło nowe kierunki w myśleniu o przestrzeni i jej roli w życiu społecznym, politycznym i kulturowym.

Założenia teoretyczne architektury XX wieku zaczęły odchodzić od tradycyjnego skupienia na ornamentyce i dekoracyjności, zwracając uwagę na funkcjonalność, efektywność i interakcję z użytkownikiem. Wprowadzenie nowych technologii i materiałów, na czele z betonem, stalą i dużymi taflami szkła, pozwoliło na eksplorowanie nowych możliwości konstrukcyjnych i estetycznych. W odpowiedzi na rosnące tempo życia i potrzeby urbanistyczne, projektanci zaczęli tworzyć przestrzenie, które byłyby ekonomiczne, przystosowane do życia nowoczesnego człowieka oraz jednocześnie zachowujące sens estetyczny i harmonię z otoczeniem.

W kontekście politycznym architektura często stawała się narzędziem wyrażania i manifestowania ideologii. Monumentalizm i symbolika niektórych nurtów służyły jako fizyczne reprezentacje władzy, ambicji narodowych i międzynarodowych relacji. W czasach konfliktów i zimnej wojny, architektura była wykorzystywana jako środek do przekazywa-

nia przesłania o sile i potędze, a także jako środek do budowania tożsamości narodowej.

W miarę upływu wieku, architektura zaczęła być postrzegana jako kluczowy element w rozwiązywaniu problemów społecznych. Dyskusje na temat zrównoważonego rozwoju, dostępności mieszkań i integracji z naturą zaczęły kształtować nowe metody projektowania. Wyzwaniem stało się tworzenie przestrzeni, które byłyby nie tylko funkcjonalne i estetycznie satysfakcjonujące, ale również wrażliwe na potrzeby środowiskowe i społeczne. Architektura zaczęła odgrywać kluczową rolę w promowaniu ekologicznej świadomości.

XX wiek przyniósł również nowe rozumienie roli architektury jako środka komunikacji kulturowej i społecznej. Budynki stały się nie tylko miejscami do życia, pracy czy wypoczynku, ale także świadkami historii, odzwierciedlającymi zmiany, aspiracje i wyzwania epoki. Architektura zaczęła być postrzegana nie tylko jako sztuka czy technika, ale jako kluczowy element kulturowego i społecznego dyskursu. To opracowanie ma na celu zgłębienie tych złożonych procesów i idei, ukazując architekturę XX wieku nie tylko jako zbiór stylów i form, ale jako aktywnego uczestnika w kształtowaniu nowoczesnego świata.

# Metodologia

Przyporządkowywanie budynków do konkretnych stylów architektonicznych jest złożonym procesem, który często rodzi dyskusje w środowisku badaczy i architektów. Kluczowym czynnikiem jest analiza charakterystycznych cech danego stylu, które mogą obejmować formę, materiały, dekoracje, funkcję budynku oraz kontekst historyczny i kulturowy jego powstania.

Płynność granic między nurtami powoduje, że niektóre budynki mogą czerpać inspiracje z różnych stylów, co utrudnia ich jednoznaczne zaklasyfikowanie. Na przykład, budynek może mieć brutalistyczną formę, ale używać materiałów typowych dla high-tech, lub łączyć modernistyczną funkcjonalność z dekonstruktywistycznymi zaburzeniami formy. Interpretacje stylów mogą różnić się

w zależności od indywidualnych perspektyw badaczy, co wynika z subiektywizmu w odbiorze sztuki. Historyczny i kulturowy kontekst również odgrywają ważną rolę w jego klasyfikacji.

W rezultacie, przyporządkowanie budynku do konkretnego stylu architektonicznego jest często złożone i wielowymiarowe, wymagające dogłębnej analizy i zrozumienia zarówno konkretnych cech danego stylu, jak i ogólnych trendów w historii architektury. Poniższe opracowanie ma zatem na celu bardziej nakreślenie możliwych ram i zachęcenie do własnych interpretacji, niż sztywne trzymanie się reguł i szufladek. Szukanie różnorodnych inspiracji w budynku jest najlepszą zabawą jaką można odnaleźć w obcowaniu z architekturą.

# Spis treści

---

## **Przed 1945**

- 6 Funkcjonalizm
- 18 Konstrukttywizm
- 28 Kubizm
- 38 Ekspresjonizm
- 48 Art déco
- 58 Streamline moderne

---

## **Po 1945**

- 69 Socrealizm
- 79 Styl brukselski
- 89 Space age
- 99 Brutalizm
- 111 Socmodernizm
- 123 Metabolizm
- 132 Postmodernizm
- 142 High-tech
- 151 Dekonstrukttywizm
- 161 Utylitaryzm



# Funkcjonalizm

Lata 1920-80

Ojczyzna: Europa

Występowanie: na całym świecie



# w 5 punktach

01

## **Forma podąża za funkcją**

Projekt budynku jest bezpośrednio wynikiem jego przeznaczenia i funkcji. Nie ma niepotrzebnych ozdób, a każdy element jest zaprojektowany z myślą o użytkowaniu.

02

## **Ekonomia i efektywność**

W funkcjonalizmie kładzie się nacisk przede wszystkim na efektywne wykorzystanie przestrzeni i materiałów, dążąc tym samym do minimalizmu.

03

## **Nowoczesne materiały i technologie**

Funkcjonalizm często korzysta z nowoczesnych technologii i materiałów dostępnych w okresie jego rozwoju, takich jak stal, duże tafle szkła i zbrojony beton.

04

## **Ornament to zbrodnia**

W przeciwieństwie do wcześniejszych stylów, funkcjonalizm zdecydowanie odrzuca dekoracyjność i ornamentykę, koncentrując się na prostocie i jasności form.

05

## **Użytkownik przede wszystkim**

Funkcjonalizm służy społeczeństwu tworząc przystępne i użyteczne budynki. Wiąże się z ideałami społecznymi i dążeniem do poprawy warunków życia wszystkich klas.



Tomáš Baťa Memorial  
arch. F. L. Gahura  
1933, Zlín

Funkcjonalizm jako styl architektoniczny zyskał na popularności na początku XX wieku, będąc częścią szerszego ruchu modernizmu. Jego główne założenia opierały się na idei, że forma budynku powinna wynikać bezpośrednio z jego funkcji. Inspiracją dla architektów funkcjonalizmu były nowe technologie, zmiany w sposobie życia oraz postęp w nauce i przemyśle. Postulowano uproszczenie form i rezygnację z niepotrzebnych ozdób, co miało odzwierciedlać ducha nowoczesności i racjonalizmu. Pionierami stylu byli m.in. Le Corbusier, Walter Gropius czy Ludwig Mies van der Rohe.



Funkcjonalizm rozwijał się głównie w latach 20. i 30. XX wieku, zyskując szczególną popularność w okresie międzywojennym. Charakterystycznymi cechami budynków funkcjonalistycznych są proste, geometryczne formy, brak dekoracji, duża ilość światła naturalnego, horyzontalność oraz użycie materiałów, które czasem same stanowią ozdobę.

Zalety funkcjonalizmu to przede wszystkim jego efektywność, ekonomiczność i uniwersalność. Budynki są często przestronne i dobrze doświetlone, co sprzyja ich funkcjonalności i adaptowalności. Krytycy wskazywali za to na często zimną i bezosobową estetykę, a także brak uwzględnienia lokalnego kontekstu kulturowego i historycznego. Budynki bywały postrzegane jako monotonne i depersonalizujące.



Dom Tekstylny Weichmanna  
arch. E. Mendelsohn  
1921-22, Gliwice





Willa Tugendhatów arch. L. Mies van der Rohe, 1929-30, Brno

W czasach, gdy rozwijał się funkcjonalizm, Europa przeżywała dynamiczne zmiany społeczne i polityczne, a styl ten został wykorzystany jako sposób na rozwiązanie problemów mieszkaniowych i użytkowych w rosnących miastach.

W niektórych krajach funkcjonalizm stał się narzędziem politycznym, symbolizującym postęp i modernizację. W wielu miejscach, zwłaszcza w miastach, które odbudowywano po zniszczeniach wojennych, funkcjonalizm stał się dominującym stylem, a kamienice masowo traciły ornamenty.

Funkcjonalizm wywarł ogromny wpływ na późniejsze pokolenia architektów i do dzisiaj jest ważnym punktem odniesienia w dyskusjach o roli i znaczeniu architektury. Jego idee efektywności, prostoty i skupienia na potrzebach użytkowników nadal są aktualne, zwłaszcza w kontekście współczesnych dyskusji o zrównoważonym rozwoju i projektowaniu z myślą o przyszłości.





Urząd Wojewódzki  
arch. J. Jerka, B. Jabłonka  
1962-69, Bydgoszcz

W większości przypadków pojęcie „funkcjonalizm” utożsamiane jest przede wszystkim ze zmianami w architekturze w latach 20. i 30. XX wieku. Filozofia funkcjonalizmu sama w sobie była jednak popularna na świecie aż do lat 80. Do tego czasu nieco zmieniała się estetyka, jednak bazowe postulaty pozostały te same. Funkcjonalizm był stylem równoległym do globalizacji. Jego brak dekoracyjności powodował, że niewiele elementów mogło czerpać z tradycyjnej architektury danego regionu. Dlatego też styl ten po wojnie częściej nazywany był po prostu „stylem międzynarodowym”.

# Przykłady

---

## W Polsce

- Kościół św. Józefa (1930-32), Zabrze  
arch. Dominikus Böhm
- Sanatorium Patria (1932-34), Krynica-Zdrój  
arch. Bohdan Pniewski
- Gmach Urzędów Niezespólnych (1935-37), Katowice  
arch. Witold Kłębkowski

---

## Na świecie

- Siedziba szkoły Bauhaus (1925-26), Dessau  
arch. Walter Gropius
- Fabryka Van Nelle (1925-31), Rotterdam  
arch. Johannes Brinkman, Leendert van der Vlugt
- Villa Savoye (1928-31), Poissy  
arch. Le Corbusier
- Fallingwater House (1936-39), Mill Run  
arch. Frank Lloyd Wright
- Wieżowiec ONZ (1952), Nowy Jork  
arch. W. Harrison, M. Abramovitz, Le Corbusier, O. Niemeyer





### **Tomáš Baťa Memorial (1933), Zlín arch. František Lydie Gahura**

Wyjątkowy obiekt upamiętniający Tomasza Batę, założyciela firmy Bata, który zginął w wypadku lotniczym w 1932 roku. Architektura budynku charakteryzuje się stonowaną kolorystyką i prostymi formami typowymi dla funkcjonalizmu.

Zastosowanie szkła ornamentowego w oknach dodaje budynkowi lekkości i przestrzenności, jednocześnie tworząc efekt rozmycia otoczenia. Uwzględnia to tzw. „szczerść materiału” - tekstura użytego budulca jest dekoracją samą w sobie. Ta subtelna gra światła i cienia zachęca także do refleksji i kontemplacji, odzwierciedlając rolę memoriału jako miejsca pamięci i hołdu dla osiągnięć Baty. Funkcjonalność i skromna elegancja budynku odzwierciedlają ducha nowoczesności i innowacyjności, będących kluczowymi wartościami, z którymi Tomáš Baťa był utożsamiany.



## Wystawa mieszkaniowa WUWA (1929), Wrocław

Osiedle WUWA (Werkbundaustellung) we Wrocławiu, zaprojektowane zostało na wystawę Deutsche Werkbund. Projekt, realizowany przez 11 architektów pod kierunkiem Heinricha Lauterbacha, miał na celu pokazanie nowoczesnego, modelowego rozwiązania dla mieszkalnictwa. Składa się z 37 budynków, które wykorzystują proste, geometryczne formy i jasną kolorystykę. Budynki są zróżnicowane pod względem wielkości i typu, co pokazuje różnorodność i elastyczność podejścia funkcjonalistycznego. Istotnym elementem osiedla jest jego układ przestrzenny, który łączy prywatność mieszkań z otwartymi, zielonymi przestrzeniami, promując społeczność i interakcję między mieszkańcami.

